

Nordic Views

Nordic Views

Nina Beier / Dag Erik Elgin / Annika von Hauswolff /
Kaarina Kaikkonen / Ragnar Kjartansson

Syn for sagn - om nordiske landskaber, litteratur og kunst

Af Maria Kjær Thomsen

Det nordiske?

På en klode, der er rund, forekommer det ulogisk at noget skulle være Norden og noget andet Syden. Norden, står der på Wikipedia, er da også defineret i forhold til noget andet, nemlig Kontinentet og særligt Tyskland. Norden er simpelthen de lande, der ligger nord for Tyskland. Alting ses og defineres ud fra noget andet. Intet står alene som meningsfuldt. Kun igennem relationen til den øvrige struktur kan vi udlede noget.

I 1997 starter forfatteren Ebbe Kløvedal Reich en udstillingstekst om Norden med et spørgsmål, der stadig er interessant at forsøge at besvare:

““DET NORDISKE MENNESKE” – HVEM ER DET?

Er det dig? Eller mig? Eller os?

Har vi noget til fælles?

Der lever i dag ca. 24 millioner mennesker, som af og til stiller sig den slags spørgsmål. De udgør kun 3-4 promille af menneskeheden. Men de lever under meget forskellige vilkår.

Nogle er nøjsomme og går let på jorden. Andre hører til blandt den moderne verdens allerflittigste overforbrugere. Nogle lever spredt og langsomt i endeløse landskaber. Andre lever sammenpresset og hurtigt i storbyer.

De lever i fem forskellige stater og tre selvstyrende områder.

De taler syv-otte forskellige sprog. Nogle af dem kan godt forstå hinandens sprog, men de bliver tilsyneladende færre og færre. Andre kan slet ikke forstå hinanden.

Der har været tider, hvor “det nordiske menneske”, “Nordens kæmpeånd”, “Det frie Nord” eller noget lignende var betydningsfulde begreber, som de allerfleste vidste, hvad betød. Men er det ikke fjern fortid? Har det overhovedet noget at betyde nu og her midt i den europæiske integration og den gryende, globale bevidsthed? Har der nogensinde eksisteret et “nordisk menneske”? Lever det stadig? Hvor? Hvordan ser det ud?

For tiden fylder spørgsmålene meget mere end svarene. Vi er i vildrede. Men mange af de svar kan kun gives af os selv. Lad os derfor endnu en gang se nærmere på den nordiske størrelse (eller egenart eller mentalitet, eller hvad vi nu skal kalde den).

For at bestemme os til, om det er os.”

Kigger man på udstillingen *Nordic Views*, hvor de deltagende kunstnere kommer fra hver sit nordiske land, Danmark (Nina Beier), Norge (Dag Erik Elgin), Finland (Kaarina Kaikkonen), Island (Ragnar Kjartansson) og Sverige (Annika von Hausswolff), så er det først og fremmest tydeligt, at Reichs spørgsmål må besvares med et NEJ. For selvfølgelig findes der ikke en særlig nordisk kunst, netop fordi den “gryende globalisering” ikke længere er gryende, men et vilkår. De fleste nordiske kunststuderende studerer på et tidspunkt i udlandet, har udenlandske professorer, gallerister, venner, og udstiller ofte lige så meget udenlands som i deres respektive fødelande. Det er umuligt at bruge begrebet “det nordiske” i samtidskunsten som andet end en henvisning til et fødested, en markør. Samtidig er der parallelt sket en modsatrettet bevægelse – en bevægelse, der forsøger at finde ind til en særlig nordisk stil, mentalitet, livsstil, som – også med globaliseringen – er blevet et verdensomspændende brand.

For siden Reich skrev sin tekst, er Norden netop blevet populær på grund af den “fjerne fortid”, som han skriver om. Der er endda gået veritabel inflation i ordet “Nordisk”: Nyt nordisk cuisine, nordisk kunst, nordisk mode, nordisk design – det er alt sammen verdensomspændende *big business*. Ligesom “Nordic parenting”, nordisk ligestilling, nordisk velfærd og dansk hygge er noget, der er nået verden rundt siden. Også indenfor kunsten er det nordiske, på trods af globaliseringens stiludlignende effekt, i høj kurs. På Southbank Centre i London var 2017 dedikeret til emnet *Nordic Matters*. Ligesom Reich indleder Southbank emnet med en række spørgsmål: “Vidste du, at Sverige, Danmark, Norge, Island og Finland alle er blevet stemt til at være verdens bedste lande for kvinder at bo i? Eller at De Forenede Nationer vurderer, at Danmark er det lykkeligste sted på planeten?

De nordiske lande har længe været i spidsen for sociale forandringer. Deres nyskabende tilgang til forældreskab og uddannelse sætter unges rettigheder på dagsordenen. Deres investering i bæredygtig energi sætter inspirerende standarder, og kvinder i de nordiske lande opnår en bedre livskvalitet ved at være med til at ændre samfundets strukturer.”

Derfor ingen tvivl om, at selvom det “nordiske” i samtidskunsten kan være en vanskelig markør at følge, så er der alligevel *noget*, som pludselig tiltrækker et nyt marked af såkaldt arktiske turister, som får købedygtige hipstere til at investere i alt fra kogekunst til design, der inspirerer politikere i andre lande til at følge vores eksempel. For mit eget vedkommende må jeg indrømme, at det nordiske, som en særlig erfaring, særligt slår ud i litteraturen og i landskabet. For det er – modsat samtidskunsten – ikke ramt af globaliseringens kræfter. Vi har et særligt sprogområde. Vi har et særligt landskab. Det består.

Landskaber og litteratur

Manden trampede gennem det kulsorte mørke. I begyndelsen havde han grus under fødderne, og så var det ikke så slemt at gå, men snart tog sneen til, føret blev værre.

Sjón, Skygge-Baldur (2005)

Det sted, vi kan møde *det nordiske menneske*, som Reich efterspørger, er derfor særligt i litteraturen – og til dels også i den ældre kunst. Det er her, vi kommer under huden på det noget

isolerede nordiske folk. For hele den nordiske litteratur er gennemsyret af det landskab, vi er omgivet af. Fra de islandske sagaer til Grundtvig til Geir Gulliksen, Herbjörg Wassmo, Sofi Oksanen og Edith Södergran.

Særligt er landskabet i Norden præget af noget, man ikke oplever andre steder på kloden. Lyset, der aldrig forsvinder om sommeren, og natten, der aldrig stopper om vinteren. Samt kulden, de norske fjelde, de svenske skovsøer, de islandske gletsjere, nordlyset, isvintrene, og i det hele taget en oprindelig og vild natur, der ikke kan ændres af mennesker (andet end via den ændring af temperaturen, der allerede nu betyder store ændringer i det arktiske og nordiske landskab). I Danmark er naturen godt nok langt mere kultiveret og dyrket, men klimaet, sproget, de lyse sommernætter og det mørke vinterhalvår, har vi tilfælles med de andre nordboere.

– Jeg synes vi skal rejse langt væk og begynde forfra.

Kan du huske at vi talte om at bo et år i Lofoten? Nu

synes jeg vi skal gøre det. Så hurtigt som muligt faktisk.

– Lofoten?

– Ja, eller endnu længere mod nord. Finnmark, Svalbard.

Du vil kunne lide det, du kan stå så meget på ski du vil. Du kan

gå fjeldture, klatre. Jeg vil også begynde forresten.

Jon prøver febrilsk at redde sit ægteskab i Geir Gulliksens *Historie om et ægteskab* (2015) – metoden: at komme langt væk, op i fjeldene, ud i naturen. Det lykkes ikke at få konen med, og det uundgåelige står hurtigt klart: ægteskabet går i stykker. Hun skulle bare have sagt JA.

Dette efterår stod jeg netop på Lofoten, da jeg så det første gang: Nordlyset. I dette stride stejle landskab, omringet af fjeld og hav, oplystes den kulsorte nattehimmel pludselig af et skærende, vibrerende lys. På Hurtigruten – det legendariske norske skib, der sejler langs fjeldene fra Nordnorge mod Bergen – oplevede jeg igen nordlys på øverste dæk midt om natten. Over fem dage sejlede jeg sammen med 100 andre kunstfolk ned igennem de norske fjelde, og blev efterhånden svimmel både af den duvende sejlads og ved synet – over dage – af de ældgamle landskaber vi passerede. Der er en særlig voldsomhed på færde i Norden, som er både skræmmende og dybt tiltrækkende. Fordi vi som art bliver sat ud af spil overfor dette mægtige tidsspand, over for disse gamle klipper, bjerge, have.

Lofoten er af den grund blevet et populært rejsemål for turister, ligesom, flere og flere rejser til både Grønland og Nordnorge for at opleve det magiske nordlys, det vilde landskab. Når den evigt rygende og champagnedrikkende Patsy Stone i serien *Absolutely Fabulous*, rejser til Tromsø for at blive *high on nature* (dog i rollen som sig selv, Joanna Lumley), siger det noget om, hvor attraktivt nordlyset er blevet. Mens Stone/Lumley ligger i sneen og kigger mod nattehimlen, kommer det magiske syn af nordlyset pludselig til syne, og hun mener bestemt, at det kommer, fordi hun ønsker sig det så intenst og voldsomt. Vores måde at sjæleliggøre naturen på er ikke særligt nordisk, men særligt menneskeligt. Som en måde at forstå kræfter, der er langt større end os.

En kvinde befandt sig oppe på en skrænt i det kolde morgenlys. Der var ingen sol. Fjeldene stod mørke og på vagt omkring hende. Skrænten var så stejl, at landskabet nedenunder var skjult for hendes blik. På den anden side af et bredt sund stod en række fjelde, der var endnu mere stejle, som stumme vidner.

Hertbjörg Wassmo, *Dinas bog* (1989)

I 2010 var jeg på Island kort efter vulkanen Eyjalafjallajökulls udbrud i april, der havde sat lufttrafikken i det meste af den vestlige verden helt i stå på grund af vulkanstøvet. Det var et konfronterende møde mellem den meget gamle jordiske verden og den meget moderne luftbårne livsstil. I maj måned var valutaen på Island samtidig helt ude af drift – som et endelig kollaps af den islandske krone efter finanskrisen, der ramte særligt hårdt på Island. Det var den eneste valuta på iPhones valuta-app, hvor der bare stod en streg – . Man kunne få værdien af både indonesiske rupiah og gambiske dalasi, men den islandske krone var reduceret til en streg i regningen. Noget får, som nævnt, kun mening og værdi i forhold til noget andet, og Island befandt sig pludselig i et uvist økonomisk ingenmandsland. Det var også en sær svimlende oplevelse – ikke at vide, hvad noget kostede. Sammen med de lyse nætter, der aldrig ophørte, var stemningen på Island dengang i maj på én og samme tid ekstatisk og dybt foruroligende. Én af dagene på Island sad jeg i en stue og fik serveret kaffe og kage. En islandsk forfatter skulle læse op. Det lød – i mine danske ører – fuldstændig som om fortiden kom direkte ud af mandens mund og landede i skødet på mig.

Nordiske gude- og heltesagn hedder en af de mest ulæste bøger i min reol. Den har altid stået der, den er aldrig blevet læst. Før nu. Det er som om tiden kalder på fortiden – vi vil lære om vores rødder, spise som stenaldermennesker, bevæge os som fortidsmennesker, møde det autentiske. Længslen efter fortiden, eller snarere, det mest oprindelige, er meget banalt en reaktion på en accelererende nutid. Vi har brug for noget tungt – som fortiden og synet af fjeld – som modvægt til de digitale sfæriske informationer, der holder os fanget til en skærm i så mange af vores vågne timer. En del af den nye nordiske succes, tror jeg, handler om den vildrede, som Reich beskriver i starten. Vi søger nogle svar. Vi længes efter noget gammelt, oprindeligt og dybt, i en reaktion mod den globalisering, der har haft succes med at udviske en masse forskelle i verden. Alt imens sproget og landskabet består.

Skogssjön

Jag var allena på solig strand

vid skogens blekblå sjö,

på himlen flöt ett enda moln

och på vattnen en enda ö.

Den mogna sommarens sötma dröp

i pärlor från varje träd

och i mitt öppnade hjärta rann

en liten droppe ned.

Edith Södergran (1916)